

Revista de **Filología Románica**

ISSN: 0212-999X

<http://dx.doi.org/10.5209/RFRM.55290>EDICIONES
COMPLUTENSE

Joaquim Espinós, Antoni Maestre, Isabel Marcillas (ed.): *La biografia a examen*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2015, 336pp.

La forma de treball historiogràfic concretada en la necessària realització de biografies contra l'oblit imposat pel temps cultural i polític dominants –entre el bescantament de l'ortodòxia acadèmica i la proliferació sota la firma comercial de la novel·la històrica– és el motiu que centra les catorze col·laboracions de la primera part –“Aproximacions biogràfiques”– del volum que comento, conseqüència del treball oportú del Grup de Recerca de Literatura Contemporània de la Universitat d'Alacant, que ha tractat gèneres paral·lels que contribueixen a l'estudi biogràfic.¹ Amb tot, cal remarcar que els treballs que se n'ocupen amb més centralitat són cinc –Jordi Amat, Faust Ripoll, Carme Eberenz, Vicent Vidal Lloret i José Ángel García López. Part de les altres col·laboracions incideixen en recursos –paratextos: retrats (Fina Masdén), entrevistes (Carles Cabrera), epistolaris (Danta, Victorino), analogies com a exponents sintètics actitudinals biogràfics (Josep Besa)– que són útils per a confegir l'escriptura de la vida del subjecte i del fet social col·lectiu, a l'hora d'explicitar intrahistòries i aspectes aparentment secundaris de la biografia però que arriben a complementar indicis que ajuden a confegir situacions explicatives del biografat. La segona part del volum –“Hibridacions interdisciplinàries”– és formada per nou recerques –algunes de les quals són susceptibles de ser integrades en el primer bloc– que al·ludeixen a complementarietats de modes de treball que duen a plantejar lectures de vida, concretades en la relació entre pintura i literatura (Enric Balaguer), intertextualitats (Estrella Correcher), ús de tècniques expositives que expressen concepcions del món (Ramon Salvo), elements d'accés quant a la realització de biografies (Pilar Arnau) i escenaris imaginats per a explicar ambients i vides de l'època moderna en la narrativa de Vicent Escartí (Ángeles Herrero) i l'anàlisi de girs i malediccions del llenguatge popular per a matisar trets, aspectes d'ambient polític i retrats biogràfics en clau –el periodista José Ombuena versus Andrés Estellés i Joan Fuster– de la València coetània en la poètica del poeta de Burjassot (Aina Monferrer), el qual *mereix* una biografia civicoliterària. En canvi, la funció de la biografia social en les novel·les de Ferran Torrent (Jaume Silvestre), l'ús de les entrevistes a l'hora d'aportar claus interpretatives de l'obra de Josep Lozano (M. Jesús Francés), la visió del narrador en un escriptor a través del seu context sociopolític –exemplificada en la novel·la biogràfica de Llorenç Villalonga– de Miquel López Crespí (Catalina Bonnín), poden també situar-se en el primer apartat

¹ Joaquim Espinós, Dari Escandell, Isabel Marcillas, Maria Jesús Francés (eds.): *Autobiografies, memòries, autoficcions*, Editorial Afers, Catarroja-Barcelona, 2011.

de l'obra en fornir no tan sols recursos, sinó també formes de construcció biogràfica.

En qualsevol cas convé destacar algunes qüestions pendents que, fonamentalment, es deriven dels treballs desenvolupats en el “pròleg” de l'obra a càrrec de Joaquim Espinós i de la primera part de l'obra coral: aprofundiment en la historiografia biogràfica i derivacions ideològiques (i fins a cert punt polítiques) de l'evolució de la biografia.

Pel que fa al primer aspecte, Espinós (pp. 8-9) indica un cert marc històric en el qual es desenvolupen els orígens de l'interés de la biografia en la nostra cultura nacional. Caldria –el treball de Faust Ripoll sobre les motivacions civopolítiques de les biografies de l'Editorial Barcino (1924), fundada per l'humanista Josep Maria de Casacuberta, n'és bon indicador (pp. 25-35)– aprofundir en aquest àmbit de treball per a explicar el quadre annex de les iniciatives editorials sobre la biografia aportat per Llorenç Soldevila (pp. 309-336).² Les dades que s'hi forneixen –nòmimes de biògrafs (a completar) i biografiats, seqüències temporals i editorials que entomaven el repte de publicar biografies– són ben útils per a desenvolupar una tesi de les continuïtats i ruptures del conreu del gènere biogràfic. Aquest sumari pot esdevenir pedra de toc per a elaborar una tipologia de biografies i llur contextualització pel que fa a l'oportunitat del treball intel·lectual dut a terme. Aquesta finalitat portaria, alhora, a la valoració del treball editorial que en conjuntures d'impossibilitat política dugueren endavant empreses de substitució pel que feia a una autèntica política cultural: Editorial Barcino, Selecta, Aedos, Alcides, Seixanta-dos, Moll i Tres i Quatre. Tot just dos models per a projectar aquest “estat de la qüestió” provenen de les ponències de Vicent Vidal Lloret –situació de les biografies etnopoètiques de Martí Gadea, Francesc Martínez i Sanchis Guarnier– i d'Àngel Garcia quan analitza el “rerefons” contextual de l'(auto) biografia del galleguista reformista de centre Ramon Piñeiro.

Quant al segon aspecte, el treball de Jordi Amat sobre la crisi –externa i interna– de la ‘nova biografia’ –a redós de la recepció en el camp literari del Principat de les biografies d'Emil Ludwig– enuncia les funcions ideològiques d'un cert tipus de biografia total que, al capdavant, derivà cap a la intimitat i la ficció més que no pas cap a la biografia crítica. Nogensmenys, la “frontera” política internacional del 1933-1936 explicava les bambolines d'una modalitat biogràfica que, en principi, cercava ben legítimament la relació entre literatura i història. Precisament, la “quaresma” d'una certa manera de treballar la biografia (psicologisme) a la qual al·ludeix Amat aporta traces d'algunes deformacions presents –postmodernistes, fragmentaristes– que confonen la vida històrica amb la ficció. Per què, doncs, la socialització d'una pretesa biografia total esdevé expansiva entre 1918 i 1936 i en mostra les mancances a partir de l'auge de les contradiccions socials i polítiques del capitalisme financer –crisi estructural del 1929– com a conseqüència de la derivació intimista? Aquest aspecte, però, no és ni de bon tros suficient per a explicar una reticència del pseudomarxisme davant les biografies com a suposada apologia del jo quan aquest ‘jo’ és resultant del ‘jo col·lectiu’. La biografia de Marx de David McLellan (1973) desacredita totalment les mancances estructurals de la concepció cultural reduccionista antimarxiana que

² Un esbós del projecte que suara he esmentat es troba a la ponència de Soldevila (Enric Balaguer, Maria Jesús Francés, Vicent Vidal, *Aproximació a l'altre*, John Benjamins, 2015: 61-73)

es vol representant del materialisme històric. L'esfilagarsament postmodern, que malda per descontextualitzar l'obra literària a través de la *querelle* subjectivista, explica les ponències sobre la relació escriptor-biografiat i la mort de l'autor-biògraf (Mayte Cantero: 165-177 i Aina Pérez: 177-187).

Aquesta obra col·lectiva contribueix essencialment a definir elements estilístics i orgànics —els biografemes com a mitjà d'ús biogràfic, en paral·lel al que suposa la fotografia per a la història— que permeten reflexionar sobre les orientacions del que ha d'acabar essent una biografia. Existeix, en aquest sentit, un cert acord (Carme Eberenz) pel que fa als enfocaments de la biografia en el marc d'un retrat biogràfic —Francesc Trabal (Llopis Alarcón)— definit a partir de dues concepcions diverses —Domènec Guansé i Joan Oliver. Cal, doncs, referir-nos a dues qüestions implícites que s'aprofundeixen en el conjunt de monografies d'aquesta obra. D'una banda, el distanciament (necessari) entre el biògraf i el biografiat. Aquest aspecte és primordial quan es pretén fer una contextualització de la trajectòria d'un personatge singular o col·lectiu. Una biografia no implica —no és— invenció, ni ficció. Aquesta consideració, lluny de la 'nova biografia' a la qual al·ludeix Jordi Amat en el seu capítol, comporta un esforç d'anàlisi i d'interpretació de les condicions objectives i subjectives que situen l'individu com a fet social. Aquesta és l'orientació que, majoritàriament, empra l'historiador en l'aproximació a la vida —els avatars— d'un subjecte: el seu condicionament intern i la seva circumstància. Aquest esglao és un imperatiu categòric a l'hora de bastir un quadre documentat del recorregut d'una vida. Hom està parlant, en tot moment, d'una 'biografia freda' com a condició necessària de treball intel·lectual. Ara bé, existeix un segon nivell de treball biogràfic que en constitueix el vessant literari, és a dir, la recreació ficcional d'una trajectòria, o d'un fet biogràfic constituent, que té com a base uns fets objectivables. Estaríem parlant d'una construcció subjectivada prèvia al treball objectiu sobre la història situacional. Aquesta segona forma d'escriptura és del tot legítima en ser útil al treball de l'historiador del pensament sociocultural. En aquest sentit, una orientació metodològica del volum que ens ocupa aporta materials —entrevistes, retrats, retrat pictòric, epistolari— que a partir de consideracions que podrien ser preconcebudes com a secundàries i que són dades —caracterològiques, actitudinals, psicològiques— ajuden a comprendre factors que intervenen en la biografia d'una persona, o d'un fet. Aquests aspectes, prou reflectits en els treballs reportats en l'estudi, esdevenen complements de les dades objectives que serveixen per a explicar motivacions subterrànies no evidenciades en una primera instància. Tot aquest segon enfocament confegeix una 'biografia càlida' que complementa, però que en cap cas substitueix, la biografia objectivable (amb tots els imponderables). I quines són aquestes limitacions, o imponderables? Com destaca el treball que analitza el memorialisme del periodista Domènec de Bellmunt (Josep Camps Arbós, pp. 61-75), tota biografia és "biografia interessada" (p. 68). L'asseveració és indubtablement certa en un triple sentit: tota biografia és resultat d'un interès segons les coordenades ideològiques, polítiques, del biògraf —no existeixen biografies neutres; és resultant d'unes consideracions de relleu de la pròpia trajectòria del biografiat, i és centre d'interès per la manera com s'ha enfocat, o valorat, historiogràficament. Aquest vessant pot ser considerat a l'hora d'emmarcar una recerca biogràfica en el seu context extern. I també ho ha de ser pel que fa a repensar trajectòries que han estat encotillades en una anàlisi mecanicista, o fonamentada en concepcions fàcilment dicotòmiques quant a la seva

“bonesa” moral i civicopolítica. Tota biografia té, doncs, un triple nivell de definició: a) valoració historiogràfica (lloc de memòria, relleu, marginació de certs perfils vitals),³ b) qualitat *—métier d'historien—* pel que fa a l'esforç d'aproximació a una trajectòria, c) literaturització d'una història de vida. Aquest darrer aspecte és el que resta aprofundit en aquesta monografia coral, per bé que caldria haver tingut en compte, com a exemple, una recerca contextualitzada de les *Memòries* oceàniques de José Maria Francés. Tota memòria esdevé una recurs biogràfic per tal com és un exercici autobiogràfic.

Cal no confondre parcialitat descriptiva amb totalitat interpretativa. Els recursos de treball —fonts bibliogràfiques secundàries parabibliogràfiques— destacats en aquesta monografia no han de substituir un necessari treball omnicomprensiu de ponderació de les biografies dutes a terme en la nostra immediata contemporaneïtat.

Què aporta *La biografia a examen*? Un calidoscopi de recerques que motiven la reflexió crítica —judici— de la disposició del biògraf quant a l'orientació del treball biogràfic. Com fer una biografia? Quins condicionaments cal tenir-hi en compte? Quines són les fonts que poden servir pel que fa a l'elaboració d'una biografia? És evident que el coneixement dels recursos —i les consideracions metodològiques que se'n deriven— és fonamental pel que fa a la confecció d'un relat biogràfic. ‘Relat’ no pas unilateralment ficcional, és clar. La ficció *versemblant*, amb recurs autobiogràfic contrastable quant a referències històriques objectives —el cicle de Manuel de Pedrolo “La Terra Prohibida”, o la novel·la, fins a cert punt autobiogràfica, de Manuel Costa-Pau *Diana Palmer* (Edicions del Segle, 2015)— contribueix a la familiarització d'un context social i polític —entre 1946 i 1953 en el cas suara esmentat— que és del tot útil per a confegir un marc biogràfic humà d'aleshores. La (bona) literatura i la (bona) història són mitjans intel·lectualment recíprocs si ajuden a reconstruir —representar— un quadre situacional. Aquesta és una conclusió comuna en la majoria dels treballs presentats en aquesta monografia. Un cop fet el balanç d'enfocaments biogràfics sistèmics, d'*eines* literàries i d'estètiques parabibliogràfiques, que era una tasca del tot necessària, cal abocar-se en el fet de demanar-se pel sentit de la biografia com a lloc de memòria (de coneixement de referents) en una societat que s'autopercep com a fragmentada (efecte volgut de l'imperi dels *media* i de les anomenades noves (*sic*) tecnologies i de les *ciutats intel·ligents*), però que constantment demana fars sòlids —com les biografies— en els quals *retrobar-se*, fer front a falses fugides endavant, lluitar contra la imposició política de l'oblit i avançar posicions intel·lectuals en clau estratègica de *desalienació cultural*.

Xavier Ferré Trill

³ Vegeu les formes diverses d'escriptura per a fer front a la lluita contra l'oblit polític, o recuperació de la memòria, històrica, al dossier “Les narracions de la història”, *L'Avenç*, 281, juny, 2003, pp. 26-55.